

Na co se ptát

**při vyjednávání o stavbě spalovny
odpadů s doplňkovou produkcí
energie (zařízení pro energetické
využívání odpadů neboli ZEVO)
ve vaší obci?**

Kromě toho, že stavba a provoz spalovny odpadů (ZEVO) může mít řadu **negativních dopadů na životní prostředí a zdraví a život obyvatel**, může taky představovat řadu **rizik přímo pro vaši obec, její financování a správu**. Na co se tedy ptát a co chtít vědět dlouho před tím, než dáte stavbě spalovny ve vaší obci zelenou?

1.

Jaké podmínky bude mít smlouva mezi spalovnou a vaší obcí? Co se stane v případě, že produkce odpadů ve vaší obci klesne nebo se zvýší jejich recyklace?

Spalovny (ZEVO) jsou závislé na neustálém přísunu odpadů. Proto je jejich běžnou praxí, že si obce ve svém okolí k dodávkám odpadů smluvně zavazují. Smlouvy se spalovnami jsou přitom pro obce často nevýhodné. Jsou podepisovány na dlouhá období a proto je lze jen těžko měnit v situacích, kdy dojde k navýšení separace a recyklace nebo k poklesu produkce odpadů v obci.

Výpadky dodávek odpadů do spalovny mohou být trestány vysokými pokutami. Podobný závazek vůči spalovně navíc velmi jistě zablokuje nebo přinejmenším výrazně zpomalí snižování produkce odpadů a zvyšování jejich recyklace po další roky i desetiletí.

Nová česká odpadová legislativa přitom od obcí vyžaduje pravý opak, tedy postupné navyšování recyklace komunálních odpadů tak, aby v roce 2035 množství recyklovaného komunálního odpadu dosáhlo 65 %. Naopak spalovat bude v tomto roce možné jen 25 % komunálních odpadů (a skládkovat jen 10 % z nich).

Nevýhodný smluvní závazek například odradil značnou část měst a obcí v Libereckém kraji od jejich setrvání coby akcionářů podílejících se na výstavbě spalovny komunálních odpadů (ZEVO) Termizo. Z původního svazku vystoupila i města jako například Jablonec nad Nisou, Tanvald nebo Železný Brod. Důvodem byla nutnost ručit za půjčku na výstavbu spalovny obecním majetkem. Jak se ukázalo později, obavy obcí, že jde o ekonomicky riskantní podnik, byly oprávněné. Na stavbu spalovny poskytla půjčku Investiční banka a největším dílem za ni nakonec ručilo město Liberec. Spalovna neprosperovala, protože se jí nedařilo dodávat do městské sítě teplo za výhodnou cenu, a později šlo o jeden z projektů, které banku zruinovaly a skončily v balíku převedeném do Konsolidační banky. Dluh za spalovnu tak vlastně nakonec zaplatili všichni občané České republiky.

2.

Odpovídá kapacita spalovny místním potřebám? Nedojde za pár let k tomu, že spalovna začne odpady ke spálení vozit z většího okolí, než investor na počátku tvrdil, nebo dokonce ze zahraničí?

Protože stavět kapacitně menší spalovny odpadů (ZEVO) se z důvodu vysoké ceny filtrů toxických látek a dalších součástí zařízení většinou nevyplatí, bývají spalovny často naddimezované a kapacitně se neřídí potřebami obcí ve svém okolí. Často pak dochází k tomu, že spalovna začne odpady místo z okolních obcí svážet z celého kraje, krajů sousedních nebo dokonce ze zahraničí, ačkoli investor na počátku tvrdil něco jiného.

Dovoz odpadů ze zahraničí hrozí obzvláště u spaloven lokalizovaných blízko státních hranic. Negativní dopady, které provoz spalovny má na životní prostředí a zdraví a životy lidí, však samozřejmě odnesou hlavně obce v nejbližším okolí spalovny.

Dovážet odpad ze zahraničí se pokusila i již zmiňovaná spalovna komunálních odpadů (ZEVO) v Liberci, ačkoli její investor se při jejím povolování zavázal k tomu, že k dovozu odpadů ze zahraničí nepřistoupí. Příklad dovozu odpadů z Německa, který nepovolilo Ministerstvo životního prostředí, skončil u soudu a nakonec se neuskutečnil. Jiný příklad problémů, které mohou v důsledku naddimenzovanosti spalovny nastat, je estonské hlavní město Tallinn. To je dnes závislé na dovozu odpadů ze zahraničí, pokud by totiž byl tok odpadů do místní spalovny (ZEVO) přerušen, nedokázalo by město zásobovat své obyvatele teplem. Problémy spojené s naddimenzovaností postavených spaloven má i Nizozemsko (viz bod 5).

Komunální odpady ke spálení se již nyní v řádech desítek tisíc tun ročně dovážejí ze zahraničí do českých cementáren, které jsou méně na očích než spalovny a navíc se spoluspalování odpadů v nich až do nedávna vykazovalo jako "recyklace". Nová odpadová legislativa dovoz odpadů do českých cementáren a spaloven ze zahraničí ještě víc ulehčila. Zvýší to nejen riziko většího množství emisí, ale i riziko hromadění toxického popílku, popelu a strusky v českých obcích a městech (viz bod 5).

3.

Kudy a jak bude spalovna odpady dovážet? Nebude vaše obec dopravně (hlukově, emisně) zatížena, přestože se nevyskytuje v bezprostřední blízkosti spalovny?

Záleží samozřejmě na její kapacitě, je ale pravděpodobné, že budoucí spalovna (ZEVO) bude muset pro naplnění svých potřeb odpad svážet minimálně z území kraje nebo i krajů sousedících. Z těchto důvodů je vhodné znát přesnou svozovou oblast a trajektorie svozu odpadů a s nimi spojené zatížení obcí dopravou.

Větší hustota dopravy s sebou samozřejmě přináší i další nepříjemnosti, jako je větší hluk, prašnost nebo emise.

4.

Kolik vás bude využívání služeb spalovny stát?

Ačkoliv palivo ve formě odpadů dodávají spalovně (ZEVO) obce, za spálení svého odpadu jí musejí platit. V současnosti se cena za spálení jedné tuny komunálních odpadů pohybuje zhruba mezi 1 500 a 2 500 korunami. V případě jiných typů odpadů však může být cena ještě vyšší, až 3 000 korun za tunu.

Ceny za spalování odpadů meziročně rostou a do budoucna se předpokládá jejich další nárůst, a to hlavně kvůli zvyšující se finanční náročnosti spalovacích technologií a nákladnosti svozu odpadů z širšího okolí.

Někteří investoři navíc předpokládali, že na výstavbu spaloven získají dotace, to je ale v současné době nepravděpodobné. Evropská unie se na ZEVO nedívá jako na projekty, které by přispívaly k cirkulární ekonomice a k uhlíkové neutralitě, a proto nepodporuje jejich financování. Jedinou možností tak zůstávají omezené finanční zdroje z českého rozpočtu, ty jsou ale pro několikamiliardové projekty většinou nedostačující. V případě, že obec využívá teplo nebo elektrickou energii produkované takzvaným zařízením na energetické využívání odpadů (ZEVO), platí navíc i za ně.

Protože se stále rozšiřují znalosti o formě a množství toxických látek, které ze spaloven odpadů (ZEVO) odcházejí ve formě emisí

do vzduchu, vody, ale hlavně v tuhých zbytcích po spalování a čištění spalin, dá se očekávat, že bude narůstat i potřeba dalšího dovybavení spaloven novými technologiemi, které je zbaví jejich nebezpečnosti. Už dnes například víme, že se málo sledují toxické bromované dioxiny v popelu a strusce nebo per- a polyfluoroalkylované sloučeniny (PFAS). To samozřejmě ještě víc prodraží samotný proces spalování. Jako levnější se tedy do budoucna ukazuje cesta lepšího vytrídění odpadů, které se navíc dají jako suroviny využít lépe ve formě nepřetvořené procesem spálení.

5.

Jak bude spalovna nakládat se zbytky po spalování odpadů?

Spalování se může na první pohled jevit jako poměrně bezproblémový způsob nakládání s odpady. Mohlo by se zdát, že spálený odpad prostě zmizí, maximálně z něj zbydou emise vypuštěné do ovzduší, z velké části zachycené filtry spaloven, ale není tomu tak. Odpad nezmizí, jen se změní jeho forma. Nezmizí ani toxické látky, které odpad obsahuje, jen se často přemění na látky ještě toxičtější.

Tuhé zbytky po spalování odpadů, především pak zbytky z čištění spalin (popílek), jsou z hlediska obsahu toxických látek výrazně koncentrovanější než původní odpad. I přes to bývají popel a struska ze spaloven využívány jako příměs do stavebních materiálů a často se tak děje i ve směsi s mnohem toxičtějším popílkem.

Popílek se přidává i do směsí připravovaných z odpadů a používaných k rekultivacím, což se týká například rekultivace lagun v Mydlovarech. V mnoha případech přitom není zajištěna dostatečná izolace takového materiálu a hrozí tak uvolňování toxických látek do životního prostředí v okolí a skrze něj přímo k člověku. Neexistuje přitom žádný registr, ze kterého by bylo možné se dozvědět, kde byly zbytky po spalování použity. Jejich množství je přitom nezanedbatelné - z jedné tuny spálených odpadů zůstane asi 250 až 350 kilogramů popílku, popelu a strusky. Tyto tuhé zbytky ze spalovny odpadů musejí být někde skladovány, v případě toxického popílku skládkovány. Jeho skladování a skládkování při tom může představovat značnou zátěž jak pro přírodu, tak obyvatele žijící v okolí daného místa.

S tuhými zbytky ze spaloven odpadů jste se v minulosti mohli setkat třeba ve volné přírodě v blízkosti skládky na Frýdlantsku (viz <https://arnika.org/odber-vzorku-odpadu-z-liberecke-spalovny-frydlantsko>), na cyklostezce v Jizerských horách (viz <https://radiozurnal.rozhlas.cz/spor-kolem-vystavby-cyklostezky-v-ol-drichove-6200745>) a pravděpodobně také na sídlišti v Benátkách nad Jizerou (viz <https://arnika.org/odpad-z-malesicke-spalovny-v-benatkach-nad-jizerou>).

Problém s naddimenzovaností místních spaloven (viz bod 2) a se skladováním obrovského množství zbytků z nich mají také v Nizozemsku. Nositel Nobelovy ceny Ernst Worrell dokonce označil nizozemské dálnice jako lineární skládky, protože jsou plné odpadů ze spaloven v podobě popela a strusky. Se zbytky po spalování odpadů používanými na dopravních stavbách má problémy i nizozemské ministerstvo dopravy, které označilo kontrolu podmínek, za jakých mohou být takto využívány, jako nereálnou.

Více informací najdete zde: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1095913550-nedej-se/221562248410016-silnice-jako-linearni-skladky/>

Zastánci využívání zbytků ze spaloven (ZEVO) podtrhují zvláště možnost vytřídění velkého množství neželezných kovů ze strusky. S tím mají souviset i výrazné snížení emisí CO₂ a ekonomické úspory. Už ovšem neuvádějí, že významná část neželezných kovů, které by bylo možné ze strusky vytřídít, se skládá ze spálených nápojových plechovek. Jednoznačně efektivnějším řešením by tak bylo investovat potřebné stamiliony korun do systému zálohování a zpětného výkupu nápojových plechovek než do nákladných zařízení na třídění strusky.

6.

Jak spalovna zamezí tomu, aby docházelo k haváriím a únikům nebezpečných látek?

Velkým nebezpečím vyplývajícím z provozu spaloven (ZEVO) jsou možné havárie. Nejčastějšími problémy zaznamenanými v Evropě v posledních dvaceti letech jsou především drobnější i velmi rozsáhlé požáry či exploze. Jejich nebezpečnost spočívá hlavně v tom, že při nich může dojít k nekontrolovanému a neregulovanému spalování odpadů a následnému nekontrolovatelnému úniku toxických látek do ovzduší.

Poměrně obvyklé jsou ale i nekontrolované úniky toxických látek způsobené špatným průběhem procesu spalování nebo úniky během skladování odpadů nebo manipulace s nimi.

Podobné havárie mají nejčastěji na svědomí nedostatečné bezpečnostní normy nebo jejich nedodržování, vady na zařízení, lidská selhání, ale i nepředvídatelné souhry okolností. Dá se přitom předpokládat, že některé havárie nebo úniky nejsou vůbec odhaleny.

Patrně jedna z posledních havárií spalovny v Evropě se stala v červenci 2021 v německém Leverkusenu. Došlo při ní k explozi ve spalovně nebezpečných odpadů v místním průmyslovém areálu a k rozsáhlému požáru. Havárie měla na svědomí několik lidských obětí, další desítky lidí byly zraněny. Havárie navíc paralyzovala celé město, německý úřad civilní ochrany ji totiž označil jako „extrémní nebezpečí“ a vyzval obyvatele, aby nevycházeli ven a nevětrali.

Ani českým spalovnám se havárie nevyhýbají. V září 2019 například hořel skladovaný odpad v liberecké spalovně (viz <https://arnika.org/liberecka-spalovna-opet-v-plamenech>), o něco dříve, v červnu 2019, něco podobného potkalo také spalovnu nebezpečných odpadů v Ostravě (viz <https://arnika.org/v-ostravske-spalovne-nebezpecnych-odpadu-doslo-k-pozaru>).

Mapu havárií spaloven v Evropě a další informace najdete zde: <https://arnika.org/odpady/nase-temata/spalovani-odpadu/havarie-spaloven-v-evrope>

Iceland
Liechtenstein
Norway

**Active
citizens fund**

| Nadace OSF

Projekt podpořila Nadace OSF v rámci programu Active Citizens Fund, jehož cílem je podpora občanské společnosti a posílení kapacit neziskových organizací. Cílem programu je dále inspirace k aktivnímu občanství a pomoc znevýhodněným skupinám. Program Active Citizens Fund vstoupil do České republiky v září roku 2019 s cílem podpořit neziskové organizace neohledně na jejich velikost a zkušenosti.

V České republice jej spravuje konsorcium, které tvoří Nadace OSF, Výbor dobré vůle – Nadace Olgy Havlové a Skautský institut. Program je realizován v rámci Fondů EHP a Norska 2014–2021. Prostřednictvím Fondů EHP a Norska přispívají státy Island, Lichtenštejnsko a Norsko ke snižování ekonomických a sociálních rozdílů v Evropském hospodářském prostoru (EHP) a k posilování spolupráce s 15 evropskými státy. Důležitým posláním programu je tak spolupráce mezi Českou republikou a dárcovskými státy. Jde o spolupráci mezi českými neziskovými organizacemi a organizacemi z Islandu, Lichtenštejnska a Norska.